ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԻՏԱԼԻԱ

—

Իտալական Միջերկրական նաւատորմի հրամանատարը Բրինդեզիից հրաւիրված է Հռոմ նոր հրահանգներ ստանալու համար։ Ասում են, որ նաւատորմը Վենետիկ գնալու տեղ կուղևորվի Տունիս։ Մինիստր Մանչինի չափազանց անբաւական է Ֆրանսիական կառավարութեան պատասխանից, որով նրան առաջարկվում է դիմել Տունիսի բէյին և նրանից պահանջել վարձատրութիւն Սֆաքսի մէջ վնասված իտալացիների համար։ Իտալիան պատահած անցքերի համար պատասխանատու է համարում միայն ֆրանսիական կառավարութեանը։

Նորերումս Վատիկանի մէջ պապի նախագահութեամբ հաւաքվեցաւ կոնսիստորիան, որի նիստը տևեց ամբողջ երեք ժամ։ Պապը լատիներէն լեզուով մի երկար ճառ արտասանեց և յետոյ հաստատեց հայ կաթոլիկների պատրիարք եպիսկոպոս Ազարեանին և Բոսնիայի և Հերցեգովինայի եպիսկոպոսներին։ Պապի ճառի մի մասը նուիրված էր Ազարեան եպիսկոպոսի ծառայութիւններին և Բոսնիայի և Հերցեգովինայի մէջ կաթոլիկութիւնը տարածելուն։ Ասում են, որ պապը յիշեց այն անցքերը, որոնք պատահեցան հանգուցեալ պապի մարմնի տեղափոխութեան ժամանակ։ Պապական կառավարութիւնը մի շրջաբերական էր ուղարկել սպանիական կառավարութեանը այն անկարգութիւնների վերաբերութեամբ, որոնք պատահեցան Պիոս IX մարմնի տեղափոխութեան ժամանակ։ Սպանիան իբրև կաթոլիկական պետութիւն իր պատասխանի մէջ ցաւակցութիւն է յայտնում պատահած անկարգութիւնների առիթով և յայտնում է, որ իր միջազգային պարտականութիւնները նրան թոյլ չեն տալիս միջամտել Իտալիայի գործերին։

ՖՐԱՆՍԻԱ

—

Ոչ մի տեղ այնքան շատ չեն գրում Ֆրանսիայի մասին, որքան իտալական լրագիրների մէջ։ Գրում են ոչ թէ միայն Ֆրանսիայի այժմեան գժուարութիւնների մասին Տունիսի և Ալժիրիայի մէջ, այլ և այն ապագայի մասին, որ նա պատրաստում է իր համար իր արտաքին անխոնջ քաղաքականութեամբ։ Մինչև անգամ Ֆրանսիայի ներքին գործերի դրութիւնը իտալական լրագիրներին չափազանց անմխիթար է երևում։

Ֆրանսիային „սպառնացող վտանգները" նիւթ են դարձել իտալական մինչև անգամ այնպիսի լրագիրների համար, որոնք միշտ Ֆրանսիական քաղաքական կազմակերպութիւնը օրինակելի են համարել։ Նորերումս այդպիսի բովանդակութեան մի յօդուած տպեց իտալական մի լրագիր, որ միշտ Ֆրանսիայի պաշտպան է եղել և որ մինչև այժմ էլ չէ կարող հաշտվել այն մտքի հետ, թէ Իտալիայի ապահովութեան համար պէտք է դաշնակցութիւն կապել Գերմանիայի և Աւստրո-Ունգարիայի հետ։

Լրագրի կարծիքով Ֆրանսիային կորուստ է սպառնում, եթէ նա չի փոխի իր բռնած ընթացքը, և որ նրա կորստեան պատճառը կը դառնան իր սեփական սխալները և ոչ թէ արտաքին թշնամիները։ Այդ սխալները նրա մէջն են կայանում, որ Նապոլէօնի կայսերութեանը կորուստ պատճառող նախապաշարմունքներից հրաժարվելու փոխարէն, Ֆրանսիական հանրապետական կառավարութիւնը իր ոյժը հաստատելու համար դիմում է նոյն միջոցների, որոնց վրա ուշադրութիւն էին դարձնում նախկին կառավարութիւնները։ Հանրապետական կառավարութիւնը, հետևելով իր նախորդների օրինակին, աշխատում է պատերազմական փառքով բաւականութիւն տալ ազգային ինքնասիրութեանը, կամենում է յաղթութեան փառքով ծածկված լինել և չէ խնայում երկրի հարստութիւնը ուժեղ գօրքեր պահելու համար, իսկ այդ գօրքերի համար աւելի ծախս է հարկաւոր, քան թէ Գերմանիան ունի։ Գործերի այդպիսի դրութեան համար իտալական լրագիրները մեղադրում են Գամբետտային։ Նա անդադար աշխատում է վառ պահել ժողովրդի երևակայութեան մէջ վրէժխնդրութեան գաղափարը և նրա իւրաքանչիւր ծառի մէջ կարելի է այդպիսի սգի նկատել։ Վրէժխնդրութիւնը Գամբետտայի քաղաքական նախագծի վերջնական նպատակն է։ Բայց հնչա չէ Գերմանիայից վրէժխնդիր լինել, քանի որ նա չափազանց հաստատ կազմակերպութիւն և նշանաւոր պատերազմական ոյժեր ունի։ Այդ պատճառով Ֆրանսիական հանրապետական կառավարութիւնը, չը բաւականանալով ահագին ծախսերով զօրքերի համար, փաղուց դաշնակիցներ է փընտռում։ Այդ նպատակին հասնելու համար Բիսմարկի կենդրեսի ժամանակ Ֆրանսիան ուժեղների կողմն էր բռնում թոյլերի դէմ, իսկ հանրապետական լրագիրները ընդդէմ էին անգլիական ապատամիտների և պաշտպանում էին պահպանողականներին։ Այսպիսով Ֆրանսիայի թէ արտաքին և թէ ներքին քաղաքականութիւնը հակասող է։ Զօրքերով գրաւված և պատերազմը վերջնական նպատակ ընտրած քաղաքականութիւնը անբաւականութիւն սերմանեց հանրապետականների և արմատականների մէջ և մեծ ոյժ տուեց սոցիալական կուսակցութեանը։

Հանրապետութիւնը չէ կարող պատերազմական այնպիսի ընթացք ունենալ, որով միապետութիւնը իրան պահպանում է։ Այսպիսի դէպքում նա կամ կը կորչի իրան շրջապատող միապետութիւնների ճնշումից կամ այն գեներալի ձեռքը կընկնի, որ յաղթութեան փառքով պսակված կը վերադառնայ պատերազմական դաշտից իր հայրենիքը։ Ֆրանսիան ի հարկէ կարող է ուղարկել Աֆրիկա հարիւր կամ երկու հարիւր հազար զօրք, ճնշել Ալժիրիայի ապատամբութիւնը, հնազանդեցնել Տունիսի մահմեդականներին և նուաճել Տրիպոլիս և Մարոկկո։ Բայց հէնց այդ ժամանակ նրա դրութիւնը վտանգաւոր կը դառնայ։ Նրա յաղթութիւնները միւս պետութիւնների նախանձը կը յարուցանեն և նա ստիպված կը լինի նոր պատերազմներ սկսել։ Եւ որովհետև պատերազմական բաղդը մշտապէս չէ օգնում մի պատերազմական ժողովրդի, ինչպէս փորձել է ինքը Ֆրանսիան, ուրեմն հնչա է երևակայել, թէ ինչ կը պատահի Ֆրանսիայի հետ հէնց որ նա առաջին անգամ կը յաղթվի։ Այդ ժամանակ ներքին ապատամբութիւնը անհրաժեշտ կը դառնայ։ Սոցիալական կուսակցութիւնը զլուխ կը բարձրացնի և, անկարող լինելով իրագործել իր անորոշ տէօրիաները, գաւառութիւններ կը ծագեցնի, որոնց ճնշելու համար արիւնհեղութիւնը անհրաժեշտ կը դառնայ։ Այս դէպքում ակներև է հանրապետութեան կորուստը։ Ֆրանսիայի պատմութիւնը 1792 թուականից մի լաւ դաս է հանրապետական գործիչների համար։

Ֆրանսիայի դրութիւնը այդպիսի մռայլ գոյներով նկարագրում է իտալական դեմոկրատների լրագիրը, որ չափազանց համակրում է Ֆրանսիական հանրապետութեանը և ցանկանում է նրա բարօրութիւնը։ Լրագրին անհանգստացնում է ոչ թէ միայն Ֆրանսիայի դժբաղդութիւնը, այլ և այն հետևանքները, որոնց կը հասնի ազատամիտ Եւրոպան, երբ քաղաքական ազատութեան և արդարութեան դաղափարները ճնշված կը լինեն Ֆրանսիայի մէջ։

—

ԹՒՐՔԻԱ

—

Սուլթանը մասնաւոր տեսութիւն ունեցաւ Ֆրանսիական հաւատարմատար կոմս Մօնտեբելոյի հետ։ Տեսութիւնը մի ժամից աւելի տևեց և բարեկամական բնաւորութիւն ունէր։ Սուլթանը ցանկութիւն յայտնեց պահպանել Ֆրանսիայի հետ բարեկամութիւնը և եռանդով բողոքեց այն նենգադրութեան դէմ, իբր թէ Թիւրքաց զօրքերի Տրիպոլիս ուղարկելը Ֆրանսիայի դէմ թշնամական նպատակներ ունի։ Այդ նահանգը բաւականաչափ զօրքեր ուղարկելով հանգստութիւնը պահպանելու և օտարազգիներին պաշտպանելու համար, Բ. Դուռը մի և նոյն ժամանակ Տրիպոլիսի նահանգապետին հրաման է ուղարկել, որ նա ընդդիմադրի ամէն տեսակ փորձերին հարևան երկիրների մէջ հանգստութիւնը խանգարելու համար։ Սուլթանը աւելացրեց, որ այլ ևս Տրիպոլիս զօրքեր չեն ուղարկվում և ցաւակցութիւն յայտնեց, որ չը կարողացաւ տեսնվել Ֆրանսիական դեսպանի հետ նրա գնալու ժամանակ։ Այդ տեսակցութեան վերջը սուլթանը նորից ցանկութիւն յայտնեց շարունակել բարեկամական յարաբերութիւններ Ֆրանսիայի հետ, որ Թիւրքիայի ամենահին դաշնակիցն է։

„Հավասի" ընկերութիւնը հաղորդում է, որ նորերումս Կ. Պոլսի մէջ կալանաւորվեցաւ մի մարդ Մահմուդ Չէզաէրլի անունով, որ միջնորդ էր թիւրք ֆանատիկոսների և Ալժիրիայի ապատամբների մէջ։ Ֆրանսիական հիւպատոսը թիւրք պոլիցիականների հետ ուղևորվեցաւ նրա բնակարանը, կալանաւորեց Չէզաէրլիին և նրա առնը խուզարկեց, բայց այդ խուզարկութիւնները ոչինչ հետևանք չունեցաւ։ Կալանաւորվածը Ալժիրիա ուղարկվի։

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

նալու համար ամենապակասը պէտք է 200—250 հազար ֆրանկ. գրեցէք և իմացէք և կը տեսնէք, որ ասածս ճիշդ է։ Ուրեմն այդ ինչ օրագիր է, որ քան հազարով է գլուխ գալիս, գուցէ տարին մէկ կամ երկու անգամ պէտք է լոյս տեսնէ, այն ժամանակ խօսք չունեմ ասելու, բայց դա օրագիր չի լինի, այլ բրոշիւրա կամ շատ շատ գիրք մի, դրանով էլ մենք եւրոպացոց չենք ծանօթացնի մեզ հետ։

Ինձ կարող են ասել, թէ ինչո՞ւ բաժանորդագինը ես նշանակում եմ հարիւր ֆրանկ, երբ կարելի է երկու հարիւր անել. շատ զեղեցիկ, կարելի է հազար ևս անել, բայց տուողն ով է. գուցէ մի քանի հայազգիք ազգասիրութենէն շարժուած բաժանորդ գրվեն, սակայն էլի եւրոպացիք չեն կարդայ. նա, որ սովոր է լրագրի համարին 5 սանթիմ (2¼ կոպէկ) կամ, որ ամենաթանդն է 25 ս. (11 կոպ.) տալ, միթէ հարիւրաւոր ֆրանկներ կը վճարէ ձեր լրագրին. իսկ թէ օրագիրը լաւ է բաժանվում հայերի մէջ, ինչ օգուտ, հայերը հայ օրագիրները կարդացին, մնաց գաղղիերէնը։ Զորրորդ՝ դիցուք որ և իցէ կերպով օրագիրը հաստատվեց, հարցնում եմ ես, եթէ պ. Դիւլօրիէն մի վեց ամսից յետոյ դադրեցրից իր հրատարակութիւնը, ինչ պէտք է անենք, դատ պէտք է բանանք նրա դէմ. բայց նրա հետ կապած պայմանագիր ունենք, ոչ. ուրեմն փողերը պէտք է կորչեն և մենք չը պէտք է հասնենք մեր նպատակին. մի ուրիշ կէտ՝ Դիւլօրիէն արդէն հասակը առած մարդ է ու մեզ պէս մահկանացու, Աստուած մի արասցէ, մի երկու տարուց յետոյ վախճանվեց, ունենք արդեօք մի ուրիշ անձ, որ նրա սկսած գործը շարունակէ, ոչ, ուրեմն օրագիրն էլ պէտք է դադարի, այո. գրան ուսները ասում են по губамъ только помазать։ Ահա այն զլխաւոր կէտերը, որոնց վրա ես կը ցանկանայի դարձնել սիրելի ընթերցողի ուշադրութիւնը այդ հարցի մասին, մէկդի թողնելով մի քանի պարագաներ, որոնք աւելի հակառակ են Դիւլօրիէի օրգանին, քան թէ յօգուտ։ Ապա ուրեմն ոչինչ չանենք, Եւրոպայում մեր հայկական օրգան չունենանք, կը հարցնէ ինձ տարեկուսած ընթերցողը։ ես այդ չասեցի, ընդհակառակը, իմ կարծիքով, ոչ թէ մէկ, այլ մի քանիսը պէտք է ունենալ և ոչ թէ միայն Փարիզում, այլ և Լօնդրայում, Բերլինում և Պետերբուրգում, բայց թէ ինչպէս, ես դրա մասին կը խօսեմ մի ուրիշ անգամ, եթէ Տէրը յաջողեց, իսկ այժմ վոքը ինչ խօսենք Փարիզի Հայկազեան—Ուսումնասիրաց ընկերութեան մասին։

Այո, այդ ընկերութեան մասին բաւական խօսված է, բաւական գրված է, բայց աւաղ, մեր հասարակութիւնից շատերը չը հասկացան դրա նշանակութիւնը, որովհետև եթէ հասկանային ապա ուրեմն և կը համակրէին, մինչդեռ մինչև այժմ համակրութիւն գրեթէ չը կայ, կամ լաւ է ասել, շատ քիչ է. ամենք էլ բոլորովին ծուռ հասկացան դրա նպատակը, ահա մի օրինակ. իմ Փարիզ եղած օրերս մի օր գալիս է ինձ մօտ այդ ընկերութեան ատենապետը և տխուր դէմքով մի նամակ է տալիս ինձ կարդալու, նամակը Մոսկվայէն էր և այս բովանդակութիւնն ունէր. «Թէպէտ և Մոսկվայի հայ հասարակութիւնը բոլոր օրտով համակրում է ձեր ընկերութեանը, բայց ափսոս, որ չէ կարող նրան մի նիւթական օգնութիւն հասցնել, վասն զի այստեղ ես կան չքաւոր հայազգի ուսանողներ, որոնց օգնելը տեղւոյս հայ հասարակութեան պարաքն է, ապա ուրեմն ձեր չքաւորներին նա օգնել չէ կարող...» (Նամակի հետ ուղարկված էր 200 ֆր. *)։

Այս վերջին խօսքերը կարդալուս ժամանակը պարոնը վեր թռաւ տեղից ու ձեռները դէպի ինձ մեկնելով բացականչեց «ծ, եղբայր, ով է դոցանից օգնութիւն խնդրում Փարիզի հայ ուսանողների համար, որտեղ դրանք լսեցին կամ կարդացին այդպիսի մի խնդիրք մեր կողմէն. չէ՞ որ մեր կանոնագիրը տպված ու ամէն տեղ ուղարկված է, կարդան և հասկանան գրուածը։ Մեր ընկերութիւնը հիմնուած է ոչ թէ տեղւոյս չքաւոր ուսանողներին օգնելու, այլ այն նպատակաւ, որ նա կարողանայ Հայաստանի խորքերէն երիտասարդներ բերել և ուսում տալով նրանցից պատրաստել ուսեալ ուսուցիչներ, երկրագործներ, արուեստաւորներ ազգի համար, մանաւանդ Տաճկաստանի Հայաստանի համար, որոյ վիճակը այն դաւը դրութեան մէջն է, որ մինչև որ այդ անձինք օրըստօրէ աւելի և աւելի թով չերևան նրա մակերեսոյթի վրա, նրա շրջապատող մռայլաւոր երբէք չի անհետանայ, նրա հորիզոնի վրա երբէք չեն երևայ արեգական կենսատու ճառագայթները *)։ Սակայն մենք հիմնելով այդ ընկերութիւնը՝ քաջ գիտէինք, որ մեր սեպհական ոյժերը չատ տկար են նպատակին հասնելու համար, և չենք հասնի նրան, եթէ ազգը մեզ չը կառկառէ իր օգնութեան հզօր ձեռքը, որովհետև ինքն ըստ ինքեան մենք ուրիշ ոչինչ չենք, եթէ ոչ միայն խեղճ ուսանողներ. մենք համոզված ենք, որ մեր յոյսերը ունայն չեն ելլէր, որովհետև եթէ ոչ ամբողջ ազգը, գոնէ նրա մտածող մասը, նրա ինտելիգենցիան կը համակրէ մեզ և կօգնէ. չէ՞ որ օրից օր մեր բարձր ուսում առնողների թիւը չատանում է և նրանք գիտեն թէ լուսաւորութեան և մտաւորական զարգացման բարձր և օգտաւէտ նշանակութիւնը և թէ դրանց անհրաժեշտութիւնը մեր ազգի համար։ Ահա ինչ է մեր նպատակը և ինչ են մեր յոյսերը, բայց ինչպէս այդ, նոյնպէս դրա նման նամակներից երևում է, դժբախտաբար, որ մեր ազգայինք մեզ չեն հասկացել. ինչ անենք, մեզ համար անհնարին է երկրէ երկիր, քաղաքէ քաղաք շրջել և ամենուն կենդանի խօսքով հասկացնել մեր դիտաւորութիւնը, մեր լրագիրներն ալ լռութեան կնիքը դրել են իրանց բերանին և ոչ մի խօսք չասեցին մեր ընկերութեան վերաբերութեամբ, միայն «Մշակը» խօսեց, նրա ձայնն էլ առ այժմ չատ թոյլ արձագանք գտաւ մերայնոց սրտերում։

(կը շարունակվի)

---

*) Նամակս արդէն աւարտել էի, երբ լուր առի որ ընկերութիւնը կրկին Մոսկվայէն ստացել է 500 ֆր.։

*) Մոտերքս մի նամակ ստացայ Փարիզից իմ բարեկամէս, որ հետևեալը կը գրէ. «տաճկաց բռնած ընթացքը հայոց մասին օր աւուր կը վատթարանայ, և ինչպէս բերանացի յայտնած եմ անչուշտ ձեզ, այժմ ես սկսած է Միացեալ ընկերութեան վարժարանաց և վերժանտաց վրա բռնական միջոցներ ի գործ ածել։ Տեսէք, որչափ արդարացի էին իմ կասկածներս, և որչափ իրաւունք ունէի, երբ կասէի, թէ այսուհետև մենք, այսինքն հայերս, պէտք է մեր ընկերութիւնները տաճկական հարստահարութենէ ազատ պահելու համար, նրանց կենտրոնը եւրոպական ազատ քաղաքներու մէջ հիմնել, և ահա պարագաներն իրաւունք կը տան ինձ այսօր, և իմ հեռատեսութիւնս կապահովեն։»